

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2021
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.

1. **Σωστό** [Όμοιος δέ και περί τας πράξεις ἐστὶν ὑπερβολή και ἔλλειψις και τό μέσον]
2. **Λάθος** [δεῖ ,ἀμαρτάνεται και ψέγεται, τό δέ μέσον ἐπαινεῖται και κατορθοῦται.]
3. **Σωστό** [ὠρισμένη λόγῳ]
4. **Σωστό** [ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶςὀρίσειεν].
5. **Σωστό** [στοχαστική γε οὔσα τοῦ μέσου].

A2.

- α. **ᾧ** : αναφέρεται στη λέξη **λόγῳ**
- β. **ὅπερ** : αναφέρεται στη λέξη **ὀριστον**

B1. Ο φιλόσοφος στο ερώτημα πώς μπορούμε να αποφύγουμε την υπερβολή και την ἔλλειψη στα συναισθήματά μας και πώς μπορούμε να καθορίσουμε το ὀρθό, το οποίο ικανοποιεί τον κανόνα της μεσότητας, με πολυσύνδετο σχῆμα που προσδίδει ἔμφαση, προσδιορίζει πέντε δεοντολογικούς κανόνες, οι οποίοι αποτελούν τα ποιοτικά κριτήρια σύμφωνα με τα οποία καθορίζεται η μεσότητα στην ηθική ἀρετή και που η εφαρμογή τους απαιτεῖ μόχθο και συστηματική προσπάθεια. Αυτοί είναι:

1. **ὄτε δεῖ** : η χρονική στιγμή κατά την οποία πρέπει να νιώθουμε ἕνα συναισθημα
2. **ἐφ' οἷς δεῖ** : οι περιστάσεις, οι συνθήκες σε σχέσεις με τις οποίες πρέπει να νιώθουμε ἕνα συναισθημα.
3. **πρὸς οὓς δεῖ** : οι ἄνθρωποι σε σχέση με τους οποίους πρέπει να νιώθουμε ἕνα συναισθημα
4. **οὗ ἔνεκα δεῖ** : ο λόγος για τον οποίο πρέπει να νιώθουμε ἕνα συναισθημα
5. **ὡς δεῖ** : ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να εκδηλώνουμε ἕνα συναισθημα

Οι ἄνθρωποι δηλαδή μπορούν και να φοβηθούν και να επιθυμήσουν και να θυμώσουν και να ευσπλαχνιστούν και γενικά να χαρούν και να λυπηθούν. Ωστόσο, οι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, ὡστε να οδηγηθούμε σε μια ηθικά ὀρθή ἐπιλογή, είναι πότε φοβάται ἢ επιθυμεῖ ἢ θυμώνει ἢ ευσπλαχνίζεται ἢ γενικά χαίρεται ἢ λυπάται κανείς, κάτω από ποιες συνθήκες, σε σχέση με ποιους ἄνθρώπους και με ποιον τρόπο. Συνεπώς, τα καλά και τα κακά συναισθήματα αξιολογούνται σε σχέση με τον χρόνο, τις περιστάσεις, τους ἄνθρώπους, τον λόγο και τον τρόπο, παράγοντες που πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας προκειμένου στα συναισθήματά μας να τηρούμε τον κανόνα της μεσότητας. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει και στις πράξεις, ὅπου διαπιστώνονται η υπερβολή, η ἔλλειψη και το μέσο, αφού οι ηθικές ἀρετές σχετίζονται με τα συναισθήματα και τις πράξεις.

B2.

Οριστέα έννοια: Αρετή

Έννοια γένους

- α. «έξις»: ο όρος προέρχεται από το θέμα του μέλλοντα («έξω») του ρήματος «έχω». Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η «έξις» είναι το προσεχές γένος της αρετής και δίνει στον όρο ηθικό περιεχόμενο: είναι το μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που προκύπτει από συνήθεια ή επαναλαμβανόμενη άσκηση. Η ποιότητα, λοιπόν, των έξεων εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές έξις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες έξις.
- β. «προαιρετική»: είναι η ελεύθερη και έλλογη εκλογή και βούληση που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να κατακτήσει το μέτρο αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την έλλειψη. Την ευθύνη, λοιπόν, για την κατάκτηση της ηθικής αρετής την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο. Η «προαίρεσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής.

Οι άλλοι δύο όροι είναι:

- ✓ ο άνθρωπος να έχει συνείδηση της πράξης του («ειδώς») και
- ✓ να την πραγματοποιεί με σιγουριά και σταθερότητα («βεβαίως και άμετακινήτως»). Συγκεκριμένα, οι τρεις παραπάνω προϋποθέσεις για την ύπαρξη της αρετής αναφέρονται από τον φιλόσοφο ως εξής: «πρῶτον μὲν ἔαν εἰδῶς, ἔπειτ' ἔαν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον ἔαν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττη» (Ηθικά Νικομάχεια, 1105 a 30-31)

Ειδοποιός διαφορά:

- γ. «ἐν μεσότητι οὕσα»: η μετοχή συνάπτεται στον όρο «έξις» και προσθέτει την ειδοποιό διαφορά στον ορισμό της αρετής. Δεν πρόκειται για οποιαδήποτε έξη, αλλά για έξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς»
- ✓ Τα υποκειμενικά κριτήρια («πρὸς ἡμᾶς»): το μέσον αυτό δεν είναι ούτε πάρα πολύ ούτε πολύ λίγο ούτε είναι ένα για όλους. Είναι σχετικό και ο προσδιορισμός του εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος με τη χρήση της λογικής μπορεί να συνεκτιμά διάφορους αστάθμητους και μεταβλητούς παράγοντες, όπως τις ιδιαίτερες ανάγκες του, τις περιστάσεις, την εποχή, τον τόπο, τα κοινωνικά πρότυπα κ.τ.λ.
- δ. «τῇ πρὸς ἡμᾶς»: η μεσότητα προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια. Αυτό προκύπτει ως εξής: αφού η αρετή είναι έξη, δεν είναι μια οποιαδήποτε έξη, αλλά έξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς», η οποία σχετίζεται με τον ίδιο τον άνθρωπο και τις επιλογές του, οι οποίες ρυθμίζονται από εξωγενείς και μεταβλητούς παράγοντες.
- ε. «ἠὲν μεσότητι λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»: το μετοχικό αυτό σύνολο συνάπτεται στον όρο «ἐν μεσότητι» και δίνει τα κριτήρια προσδιορισμού της υποκειμενικής μεσότητας με τα οποία περιορίζεται το υποκειμενικό στοιχείο και κερδίζει σε αντικειμενικότητα. Γι' αυτό ο Αριστοτέλης σπεύδει να διευκρινίσει ότι ο κοινός κανόνας, που θα εξασφαλίσει το στοιχείο της αντικειμενικότητας στην ανθρώπινη αυτή ιδιότητα, είναι η ανθρώπινη λογική, ο ορθός λόγος. Προχωρεί μάλιστα με ακόμη αυστηρότερο τρόπο στον καθορισμό του

αντικειμενικού αυτού κριτηρίου: δεν μετράει γι' αυτόν τόσο η κοινή ανθρώπινη λογική όσο η λογική του φρόνιμου ανθρώπου, του ανθρώπου που «βουλεύεται εϋ». Συγκεκριμένα, οι έννοιες «λόγος» και «φρόνιμος» έχουν το εξής περιεχόμενο:

- ✓ «**λόγος**»: ο λόγος - φρόνηση αποτελεί ένα από τα στάδια της πορείας προς την αρετή, αφού με αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις. Το άλλο στάδιο είναι ο νόμος, που συνηθίζει τους ανθρώπους να ενεργούν ενάρετα ως πολίτες. Άρα, ο λόγος βοηθά τον νόμο να τελειοποιεί το έργο του
- ✓ «**φρόνιμος**»: η φρόνηση συνδέεται με τον λόγο και αν υπάρχει αυτή, υπάρχουν συγκεντρωμένες στον άνθρωπο και όλες οι άλλες αρετές. Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το «δέον», τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία. Το περιεχόμενο, όμως, των εννοιών «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται.

B3.

1. ΛΑΘΟΣ
2. ΛΑΘΟΣ
3. ΣΩΣΤΟ
4. ΣΩΣΤΟ
5. ΣΩΣΤΟ

B4.a. [Αντιστοίχιση λέξεων ετυμολογικά συγγενών]

ήσθηται → ηδύποτο

ἔλλειψις → διάλειμμα

ἀρετῆς → αριθμός

κατορθοῦται → ὀρθιος

ἐστίν → ετυμολογία

B4.β.

- Το **πάθος** του για τη μουσική τον βοήθησε ώστε να γίνει ένας από τους μεγαλύτερους συνθέτες στη χώρα μας.
- Πολλοί άνθρωποι θεωρούν ότι **αμαρτάνουν**, επειδή δε νηστεύουν.
- Η χώρα μας **κατόρθωσε** να ανακάμψει οικονομικά, έπειτα από μια δεκαετία βαθιάς οικονομικής ύφεσης.

B5. Ο Αριστοτέλης έχει επανειλημμένα τονίσει τη σημασία της προαιρέσεως για την ύπαρξη της αρετής. Προαίρεση είναι η ελεύθερη και έλλογη εκλογή και βούληση που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να φτάσει στο μέτρο, αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την έλλειψη. Την ευθύνη, λοιπόν, για την κατάκτηση της ηθικής αρετής την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο. Η «προαίρεσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής. Οι άλλοι δύο όροι είναι

ο άνθρωπος να έχει συνείδηση της πράξης του («ειδώς») και να την πραγματοποιεί με σιγουριά και σταθερότητα («βεβαίως και άμετακινήτως»).

Μελετώντας το απόσπασμα από την Πολιτεία του Πλάτωνα κατανοούμε ότι το βασικό θέμα του είναι η ελευθερία επιλογής και η ευθύνη του ανθρώπου για το βίο που θα επιλέξει, αλλά και του δαίμονα που θα χρησιμεύσει ως φύλακας και βοηθός στην εκπλήρωση της εκλογής του, όπως διαφαίνεται μέσα από τα λόγια του προφήτη που μιλά εκ μέρους της Λάχησης στις ψυχές που πηγαίνουν για μετενσάρκωση [«**Δεν θα σας πάρει με κλήρο κάποιος δαίμονας**», «**θα τον διαλέξετε εσείς το δαίμονα**», «**αυτός πρώτος να διαλέξει τη ζωή που αναγκαστικά θα ζήσει**»]. Επιπλέον, όπως αναφέρεται στον Πλάτωνα **η αρετή δεν έχει αφέντη**, γεγονός που σημαίνει ότι δεν είναι κτήμα κανενός και ότι κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να την αποκτήσει σε οποιαδήποτε κατάσταση και αν βρίσκεται. Έτσι και η φράση αυτή συσχετίζεται με την ελευθερία του ανθρώπου, καθώς η ψυχή που θα επιλέξει και θα ασκήσει την αρετή θα είναι και αυτή ελεύθερη, όπως ελεύθερη είναι και η αρετή. Τέλος με τη φράση **‘ο θεός δεν έχει ενοχή’** ανακύπτει το θέμα ότι το θείο δεν έχει καμία απολύτως ευθύνη για τις ανθρώπινες πράξεις. Συμπερασματικά, τόσο ο Σταγειρίτης φιλόσοφος όσο και ο Πλάτωνας θεωρούν την ελεύθερη προσωπική επιλογή, αλλά και την ευθύνη που απορρέει από αυτήν ως προϋποθέσεις για την κατάκτηση της αρετής. Βέβαια, η **προαίρεση** στον Αριστοτέλη αφορά στις επίπονες προσπάθειες των ανθρώπων να κατακτήσουν την αρετή στην επίγεια ζωή, ενώ στον Πλάτωνα η σημασία της επιλογής αφορά στον τρόπο ζωής μετά τη μετενσωμάτωση της ψυχής.

Γ1. Κάθε φορά εξάλλου πάλι που θυμόμουν την κατάσταση των στρατιωτών, ότι δηλαδή δεν μας άνηκε κανένα από τα αγαθά αυτά, αν δεν το αγοράζαμε, ήξερα ότι λίγοι έχουν ακόμα τον τρόπο που θα αγοράσουμε, και πως μας εμποδίζουν οι όρκοι να προμηθευόμαστε με άλλο τρόπο τα τρόφιμα εκτός από το να τα αγοράζουμε. Καθώς λοιπόν αυτά σκεφτόμουν, μερικές φορές φοβόμουν περισσότερο την ειρήνη που είχαμε κάνει με τις συνθήκες παρά τώρα τον πόλεμο.

Γ2. Η παραβίαση των συμφωνιών βάζει τέλος στην αλαζονεία των αντιπάλων και την αβεβαιότητα του ελληνικού στρατού γιατί πλέον όλα τα απαραίτητα θα τα κερδίσει ο στρατός που είναι πιο γενναίος και στη νίκη αυτή θα συμπράξουν οι θεοί που είναι με το μέρος των Ελλήνων γιατί έμειναν πιστοί στους όρκους τους ενώ οι εχθροί τους παραβίασαν.

Γ3.α. τοὔτο οὖν λογιζόμενοι ἐνίστε τὴν σπονδὴν μᾶλλον ἐφοβούμεθα ἢ νῦν τοὺς πολέμους.

Γ3.β.

- ✓ ὀρῶντες → ἰδόντες
- ✓ ἀπειχόμεθα → ἀπεσχόμεθα
- ✓ ἐξεῖναι → ἐκγενέσθαι
- ✓ δοκεῖ → ἔδοξε
- ✓ ἰέναι → ἔλθεῖν

Γ4.

- ✓ ἐκεῖνοι → υποκείμενο στο ρήμα ἔλυσαν
- ✓ μοι → δοτική προσωπική του κρίνοντας προσώπου στο ρήμα δοκεῖ
- ✓ ἐκείνων → γενική κτητική στο ὕβρις
- ✓ ἡμετέρα → ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο ὑποψία

Γ5.

- ✓ οὔτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρήκασιν → κύρια πρόταση κρίσεως
- ✓ ἡμεῖς δὲ πολλὰ ὀρώντες ἀγαθὰ στερρῶς αὐτῶν ἀπειχόμεθα διὰ τοὺς τῶν θεῶν ὄρκους → κύρια πρόταση κρίσεως
- ✓ ὥστε ἐξεῖναι μοι δοκεῖ ἰέναι ἐπὶ τὸν ἀγῶνα πολὺ σὺν φρονήματι μείζονι ἢ τούτοις. → κύρια πρόταση κρίσεως

Ξενοφῶν γινώσκει ὅτι οὔτοι μὲν αὐτοὺς ἐπιωρήκασιν.

Ξενοφῶν γινώσκει τούτους μὲν αὐτοὺς ἐπιωρηκένας.

Ξενοφῶν γινώσκει τούτους μὲν αὐτοὺς ἐπιωρηκότας.

Επιμέλεια: Φιλολογοί - Σαριδάκης Γιώργος, Κουτσοδόνη Ευαγγελία